

Sygn. akt I USKP 58/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 kwietnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Renata Żywicka (przewodniczący)
SSN Jarosław Sobutka (sprawozdawca)
SSN Robert Stefanicki

w sprawie z odwołania P. A.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Tomaszowie
Mazowieckim
z udziałem zainteresowanej B. A.
o podleganie ubezpieczeniom społecznym,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 25 kwietnia 2023 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi
z dnia 25 marca 2021 r., sygn. akt III AUa 1774/20,

- I. uchyla zaskarżony wyrok i oddala apelację,**
- II. zasądza od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału
w Tomaszowie Mazowieckim na rzecz P. A. kwotę 240,00 (dwieście
czterdzieści) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa
procesowego w postępowaniu apelacyjnym,**
- III. zasądza od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału
w Tomaszowie Mazowieckim na rzecz P. A. kwotę 240,00 (dwieście**

czterdzieści) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim wyrokiem z 5 sierpnia 2020 r., w sprawie V U 1345/19, zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Tomaszowie Mazowieckim z 2 sierpnia 2019 r. i ustalił, że B. A. podlega, jako pracownik odwołującego się płatnika składek P. A., od dnia 18 lipca 2009 r. obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym, chorobowemu oraz wypadkowemu oraz nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym, chorobowemu oraz wypadkowemu od dnia 18 lipca 2009 r., jako osoba współpracująca z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność, jak też zasądził od organu rentowego na rzecz skarżącego P. A. kwotę 180 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania.

Na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Tomaszowie Mazowieckim od wyroku Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 5 sierpnia 2020 r. Sąd Apelacyjny w Łodzi III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, wyrokiem z dnia 25 marca 2021 r., zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie oraz zasądził od P. A. na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Tomaszowie Mazowieckim kwotę 240 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym. W ocenie sądu odwoławczego Sąd I instancji, choć zasadniczo przeprowadził prawidłowe ustalenia faktyczne, jak i powołał właściwe przepisy regulujące tematykę niniejszego postępowania, to jednak dopuścił się istotnych nieścisłości przy ocenie zgromadzonych dowodów oraz błędu w interpretacji art. 8 ust. 11 ustawy o s.u.s. i w rezultacie dokonał wadliwej subsumpcji ustalonego stanu faktycznego do powołanych przepisów prawa materialnego. Błędnie bowiem ocenił, że w ustalonych okolicznościach faktycznych nie zostały spełnione dwie przesłanki z powołanego przepisu - w ocenie sądu *meriti*, małżonkowie nie pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym, jak też nie mamy do czynienia ze współpracą żony przy prowadzeniu działalności gospodarczej przez męża. Ustalone niespornie okoliczności faktyczne wskazują jednoznacznie na istnienie, mimo osobnego

zamieszkiwania, silnej więzi gospodarczo-rodzinnej między małżonkami - ubezpieczona jest całkowicie zależna od męża ekonomicznie, co wskazuje na prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego z mężem. Zdaniem Sądu drugiej instancji, Sąd Okręgowy również wadliwie, wbrew zasadom logiki i doświadczenia życiowego, ocenił zgromadzone dowody co do kolejnej przesłanki z art. 8 ust. 11 ustawy o s.u.s. uznając, że nie mamy do czynienia ze współpracą żony przy prowadzeniu działalności gospodarczej przez męża - procentowy udział żony w pracach biurowych firmy jest znaczący, albowiem należy ten udział odnieść nie do jakiejś abstrakcyjnej ilości pracy, tylko dokonać oceny jego „istotności” dla tej konkretnej działalności gospodarczej z uwzględnieniem rozmiaru i charakteru tej działalności. Jeżeli zatem płatnik prowadzi jednoosobowo usługi budowlane, zatrudnia tylko żonę, to prowadzenie przez nią obsługi biurowej firmy i wystawianie 90% faktur stanowi istotny wkład w działalność gospodarczą męża, pozostaje też w bezpośrednim związku z przedmiotem wykonywanej przez niego działalności i wiąże się z podziałem obowiązków, mąż wykonuje usługi budowlane, a żona zajmuje się pracami biurowymi - wystawianiem faktur i paragonów.

W skardze kasacyjnej z dnia 14 czerwca 2021 r. pełnomocnik P.A.zaskarżył w całości wyrok Sądu Apelacyjnego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi z dnia 25 marca 2021 r., zarzucając naruszenie przepisów prawa materialnego, tj.:

- art. 8 ust. 11 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 13 października 1998 r. poprzez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że jakakolwiek działania małżonka zatrudnionego u małżonka prowadzącego działalność gospodarczą przesądzają o jego statusie osoby współpracującej, podczas gdy o współpracy przy działalności gospodarczej można mówić jedynie wówczas, gdy występują łącznie: istotny ciężar gatunkowy działań współpracownika, które to działania nie mogą mieć charakteru wtórnego oraz bezpośredni związek tych działań z przedmiotem działalności gospodarczej, a w konsekwencji błędne przyjęcie przez Sąd Apelacyjny w Łodzi, że ubezpieczona posiada status osoby współpracującej, w sytuacji gdy nie spełnia ona wymaganych przesłanek określonych we wskazanym wyżej przepisie, a tym samym posiada ona status pracownika i z tego tytułu podlega ubezpieczeniom społecznym,

- art. 8 ust. 11 w zw. z art. 8 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 13 października 1998 r. poprzez ich błędną wykładnię, tj. błędną wykładnię zawartego we wskazanym przepisie pojęcia „współpracy” przy prowadzeniu działalności gospodarczej, a tym samym pominięcie cech konstytutywnych pojęcia „współpracy” przy prowadzeniu działalności gospodarczej, tj. występujących łącznie: istotnego dla działalności gospodarczej ciężaru gatunkowego działań współpracownika, które to działania nie mogą mieć charakteru wtórnego, a które muszą charakteryzować się pewną systematycznością, stabilnością i zorganizowaniem oraz znaczącym czasem i częstotliwością wykonywanych robót, i w konsekwencji błędne uznanie, że ubezpieczona, która wykonywała czynności o charakterze wtórnym, tj. sporadycznie wystawiała faktury oraz paragony, posiadała status osoby współpracującej, co w świetle cytowanego przepisu i jego wykładni nie znajduje żadnego uzasadnienia, a w konsekwencji skutkowało wydaniem oczywiście nieprawidłowego orzeczenia przez Sąd Apelacyjny w Łodzi,

- art. 8 ust. 11 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 13 października 1998 r. poprzez jego błędną wykładnię, tj. błędną wykładnię pojęcia „pozostawania we wspólnym gospodarstwie domowym”, poprzez uznanie, że ubezpieczona B. A. będąc pracownikiem w firmie męża i otrzymując od niego alimenty na dzieci wskazuje na jej całkowitą zależność finansową od męża, co według interpretacji Sądu Apelacyjnego w Łodzi jednoznacznie przesądza o wspólnym prowadzeniu przez małżonków gospodarstwa, podczas gdy wspólne prowadzenie gospodarstwa oznacza w istocie wspólne zarządzanie, dysponowanie budżetem, uprawnienie do współdecydowania o przeznaczeniu dochodu rodziny, a także wykonywanie części czynności związanych z codziennymi zajęciami, jak sprzątanie, gotowanie, pranie itp., co w okolicznościach niniejszej sprawy nie ma miejsca, a zatem błędnie uznał Sąd Apelacyjny, że małżonkowie A. wspólnie prowadzą gospodarstwo domowe.

Podnosząc powyższe zarzuty strona skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez uwzględnienie odwołania od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Tomaszowie Mazowieckim nr [...] z dnia 2 sierpnia 2019 r., ewentualnie o uchylenie

w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu - Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi oraz o zasądzenie na rzecz skarżącego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm prawem przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna, wywiedziona w niniejszej sprawie, okazała się uzasadniona - potwierdził się bowiem zarzut naruszenia przez Sąd Apelacyjny w Łodzi przepisów prawa materialnego, tj. art. 8 ust. 11 w zw. z art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tj. z dnia 28 kwietnia 2022 r. (Dz.U. z 2022 r., poz. 1009 ze zm.).

Ustalony przez sądy powszechne w toku postępowania stan faktyczny sprawy zasadniczo nie budził żadnych wątpliwości i nie był kwestionowany przez strony postępowania. Prawidłowe rozstrzygnięcie niniejszej sprawy sprowadzało się więc do dokonania właściwej subsumpcji ustalonego stanu faktycznego do powołanych przez sądy *meriti* przepisów prawa materialnego. Przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej, wobec związania Sądu Najwyższego ustalonym stanem faktycznym sprawy, należało więc przeanalizować dwie z przesłanek wskazanych w przepisie art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, decydujących o uznaniu małżonka za osobę współpracującą z osobą prowadzącą działalność gospodarczą.

Prawdą jest, że żaden z przepisów prawa nie definiuje, jakim kryteriom powinna odpowiadać współpraca przy prowadzeniu działalności pozarolniczej, to jednak na aprobatę zasługuje wykładnia, że cechami konstytutywnymi pojęcia współpraca przy prowadzeniu pozarolniczej działalności, w rozumieniu art. 8 ust. 11 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, są występujące łącznie: a) istotny dla działalności gospodarczej ciężar gatunkowy działań współpracownika, które to działania nie mogą mieć charakteru wtórnego i muszą pozostawać w bezpośrednim związku z przedmiotem podjętej działalności

oraz muszą charakteryzować się pewną systematycznością, stabilnością i zorganizowaniem, b) znaczący czas i częstotliwość podejmowanych robót. Problem, jak rozumieć użyte w art. 8 ust. 11 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych pojęcie "współpraca przy prowadzeniu działalności", był wielokrotnie rozstrzygany zarówno w doktrynie, jaki i w judykaturze, co powoduje, że wykładnia tego pojęcia ma ugruntowany charakter. Za współpracującego przy prowadzeniu działalności pozarolniczej można więc uznać tylko taką osobę, która na rzecz tej działalności wykonuje prace takiego rodzaju, rozmiaru i częstotliwości, że mają one wymiar ekonomiczny i organizacyjny na tyle istotny, iż mogą być postrzegane jako współpraca przy prowadzeniu tej działalności. Fikcja prawna ustanowiona w art. 8 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych ma zastosowanie do osoby, która spełnia wszystkie kryteria określone w art. 8 ust. 11 wymienionej ustawy, a zatem współpraca pomiędzy małżonkami może być realizowana w ramach umowy o pracę, z tego tytułu nie powstaje jednak obowiązek ubezpieczenia emerytalnego i rentowych na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, a w konsekwencji ubezpieczenia wypadkowego, jeżeli małżonkowie pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym, a wykonywanie pracy przez małżonka ma charakter współpracy przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej. Niemniej nie można wywodzić, że każda praca wykonywana przez małżonka na rzecz współmałżonka przedsiębiorcy musi być kwalifikowana jako współpraca przy prowadzeniu tej działalności. Podobny przypadek – choć na gruncie innych stanów faktycznych – reguluje art. 10 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, na tle którego nie każda praca w gospodarstwie rolnym spełnia cechy pracy w tej normie zakodowanej. W orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. wyrok z dnia 6 stycznia 2009 r., II UK 134/08, OSNP 2010 nr 13-14, poz. 170) wskazano cechy konstytutywne pojęcia z art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, na które składa się: istotny ciężar gatunkowy działań współmałżonka, które nie mogą mieć charakteru wtórnego, bezpośredni związek z przedmiotem działalności gospodarczej, stabilność i zorganizowanie oraz znaczący czas i częstotliwość podejmowanych robót. Wymienione sekcje muszą wystąpić łącznie, a ich finalna ocena powinna być dokonana za pomocą metody typologicznej z opcją uwzględnienia aktualnych tendencji do outsourcingu usług na zewnątrz w

celu optymalizacji czynników ekonomicznych i podatkowych. Ostatecznie więc należy skoncentrować się na wydobyciu przesłanki stałości współpracy, stopnia jej zorganizowania, przez co widoczne staje się także generowanie dodatkowych dochodów z tej działalności, które *per saldo* mogą zniwelować powstałe koszty z tej działalności związane ze zgłoszeniem dodatkowej osoby do ubezpieczenia społecznego. Ten walor ekonomiczny jest ważny, bo rzecz sprowadza się do powiększenia majątku wspólnego małżonków dzięki dodatkowej (równorzędnej) pracy współmałżonka, który nie tylko „odciąża” dotychczas samodzielnie pracującego, lecz także – dzięki swej kreatywności i kompetencjom – poszerza pola działalności gospodarczej o nowe obszary, metody i pomysły. Dopiero tak złożony zakres współpracy prowadzi do powstania obowiązku ubezpieczenia społecznego, w tym także dobrowolnego ubezpieczenia chorobowego. Stąd należy odwołać się do stanowiska Sądu Najwyższego (zob. wyrok z dnia 30 sierpnia 2018 r., I UK 202/17, OSNP 2019 nr 3, poz. 39), zgodnie z którym ustalenie, czy pomoc świadczona przez małżonka przy prowadzeniu działalności gospodarczej przez współmałżonka stanowi tytuł do objęcia osoby współpracującej obowiązkowymi ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi, wymaga uwzględnienia charakteru i rodzaju czynności podejmowanych przez małżonka, czasu potrzebnego na ich wykonywanie, ich znaczenia i wartości dla skali prowadzonej działalności gospodarczej, systematyczności, stałości, zorganizowania i powiązania z działalnością gospodarczą. Tak zakreślone warunki brzegowe należy oczywiście odnieść do indywidualnych okoliczności analizowanego przypadku. Podkreślenia wymaga, że wystawianie faktur i inne proste prace biurowe – tak jak to miejsce w niniejszej sprawie - nie pozostają w bezpośrednim związku z prowadzoną działalnością (tak Sąd Najwyższy z dnia 6 stycznia 2009 r., II UK 134/08, OSNP 2010 nr 13-14, poz. 170). Pogląd ten należy uznać za trafny, skoro obecnie tego rodzaju dokumenty wystawia się elektronicznie, zaś ich miesięczna ilość w sprawie pozwala stwierdzić, że tego rodzaju prace biurowe nie pozostają w bezpośrednim związku z prowadzoną działalnością – w tym sensie, że nie mają żadnego bezpośredniego wpływu na rozwój przedsiębiorstwa (por. wyrok Sądu Najwyższego - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 19 maja 2021 r., II USKP 56/21, Legalis nr 2629923, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 11 maja 2021 r., I USKP

32/21, Legalis nr 2580107, postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 kwietnia 2021 r., II USK 140/21, Legalis nr 2580171).

Przechodząc natomiast do interpretacji zwrotu „pozostają z nimi we wspólnym gospodarstwie domowym” należy przypomnieć, że w wyroku z dnia 2 lutego 1996 r., II URN 56/95 (OSNAPiUS 1996 nr 16, poz. 240) Sąd Najwyższy stwierdził, że „ocena, czy osoba pozostaje we wspólnym gospodarstwie domowym” zależy od okoliczności konkretnego przypadku, przy czym sam fakt wspólnego zamieszkiwania nie może tu mieć decydującego znaczenia (...). Cechami charakterystycznymi dla prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego może być udział i wzajemna ścisła współpraca w załatwianiu codziennych spraw związanych z prowadzeniem domu, niezarobkowanie i pozostawanie w związku z tym na całkowitym lub częściowym utrzymaniu osoby, z którą się gospodarstwo domowe prowadzi, a wszystko to dodatkowo uzupełnione cechami stałości, które tego typu sytuację charakteryzują”. Pozostawanie we wspólnym gospodarstwie domowym, w rozumieniu art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, oznacza najogólniej rzecz ujmując więź gospodarczą i emocjonalną opartą na pokrewieństwie i tytule prawnym. W niniejszej sprawie tej więzi, pomimo pewnych pozorów, w sposób ewidentny brakuje. Osoby pozostające we wspólnym gospodarstwie domowym mają bowiem zaspokajane potrzeby ze środków będących w dyspozycji wspólnoty (rodziny), które są przez te osoby przekazywane w czasie i rozmiarze uzasadnionym okolicznościami danej sprawy. Cechami charakterystycznymi dla prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego może być udział i wzajemna ścisła współpraca w załatwianiu codziennych spraw związanych z prowadzeniem domu, niezarobkowanie i pozostawanie w związku z tym na całkowitym lub częściowym utrzymaniu osoby, z którą się gospodarstwo domowe prowadzi, a wszystko to dodatkowo uzupełnione cechami stałości, które tego typu sytuację charakteryzują (por. wyrok Sądu Najwyższego - Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 13 lipca 2017 r., III UK 181/16, Legalis nr 1683064).

Podsumowując, zgodzić się więc należy ze stroną skarżącą, że Sąd Apelacyjny błędnie zinterpretował pojęcie współpracy, w szczególności zaś pojęcie

istotnego ciężaru gatunkowego działań współpracownika - za istotny wkład w prowadzenie działalności gospodarczej nie można bowiem uznawać jakakolwiek pracy osoby bliskiej na rzecz działalności gospodarczej osoby prowadzącej pozarolniczą działalność gospodarczą. Nadto, w ustalonym w sprawie stanie faktycznym, małżonkowie nie zamieszkują wspólnie (nie mamy tutaj sytuacji jedynie odrębnego zameldowania), prowadzą faktycznie oddzielne życie i nie prowadzą jednego wspólnego budżetu domowego. Ubezpieczona utrzymuje się z wynagrodzenia, które otrzymuje pracując u męża, pobiera jednak także zasiłek z MOPS. Nie może więc być mowy w tym przypadku o prowadzeniu wspólnego gospodarstwa domowego. Nie zostały więc spełnione w niniejszej sprawie – wbrew twierdzeniom Sądu Apelacyjnego - wszystkie przesłanki do uznania pracownika (małżonka) za osobę współpracującą z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą - w rozumieniu art. 8 ust. 11 ustawy systemowej.

Biorąc powyższe pod uwagę Sąd Najwyższy, z mocy art. 398¹⁶ k.p.c., orzekł jak w sentencji. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 1 k.p.c., § 10 ust. 1 pkt 2 w zw. z § 9 ust. 2 i § 10 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 9 ust. 2 rozporządzenia z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 265 ze zm.).

[SOP]

[ms]